

DUŠAN VELIČKOVIĆ

**SVA
LICA
SVETA**

■ Laguna ■

Copyright © 2014, Dušan Veličković
Ilustracije © 2014, Maja Majolinica

Copyright © ovog izdanja 2014, LAGUNA

Kupovinom knjige sa FSC oznakom
pomažete razvoj projekta odgovornog
korišćenja šumskih resursa širom sveta.

SW-COC-001767

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

**SVA
LICA
SVETA**

Sadržaj

KOINCIDENCIJE

- Život i smrt Jozefa Levinkopfa (Ježi Kosinski) 11
Možeš me zvati Maks (V. G. Zebald) 19
Koincidencije i druge priče sa Trejsi (Trejsi Ševalije) . . 27
Ne verujem u religiju, verujem u Boga (Vilijam Pol Jang) . 37

KUDA IDE OVAJ SVET

- Zvečarka u Njujorku. 49
Poslednji muž Merilin Monro (Artur Miler) 53
Biti stranac (Suzan Zontag) 65
Gari Kuper u Seulu 86
Novi žurnalizam (Norman Mejler) 91
Mišljenja Kralja Maja (Alen Ginzberg) 105
Posle hladnog rata (Edgar Lorens Doktorov) 135

NOSTALGIJA

- Napraviti od vlastitog života priču (Serđo Roić) 151
Alhemija sećanja (Melinda Nađ Abonji) 163

Dejvid Bekam u Ulici proleterskih brigada (Jens-Martin Eriksen)	171
Zabranjena smrt (Dejvid Rif)	179
E, ovo je život (Karlo Feltrineli)	185

LJUDI U MRAČNIM VREMENIMA

Staljinke (Mihajlo Mihajlov)	195
Montirani proces (Artur London)	201

ŽIVOT U EGZILU

Češko pivo	225
Šizofrenija vremena (Jozef Škvorecki)	227
Književnost i izgnanstvo (Josif Brodski)	245
Madam Tito (Galina Višnjevska)	263
<i>Down under</i>	280
Svetska tačka gledišta (Agneš Heler i Ferenc Feher)	287

LEPŠE JE ŽIVETI NEGOLI

UMRETI ZA OTADŽBINU

Pisanje kao terapija (Maks Friš)	309
Propast švajcarske banke (Fridrih Direnmat)	327

KRAJ IDEOLOGIJE

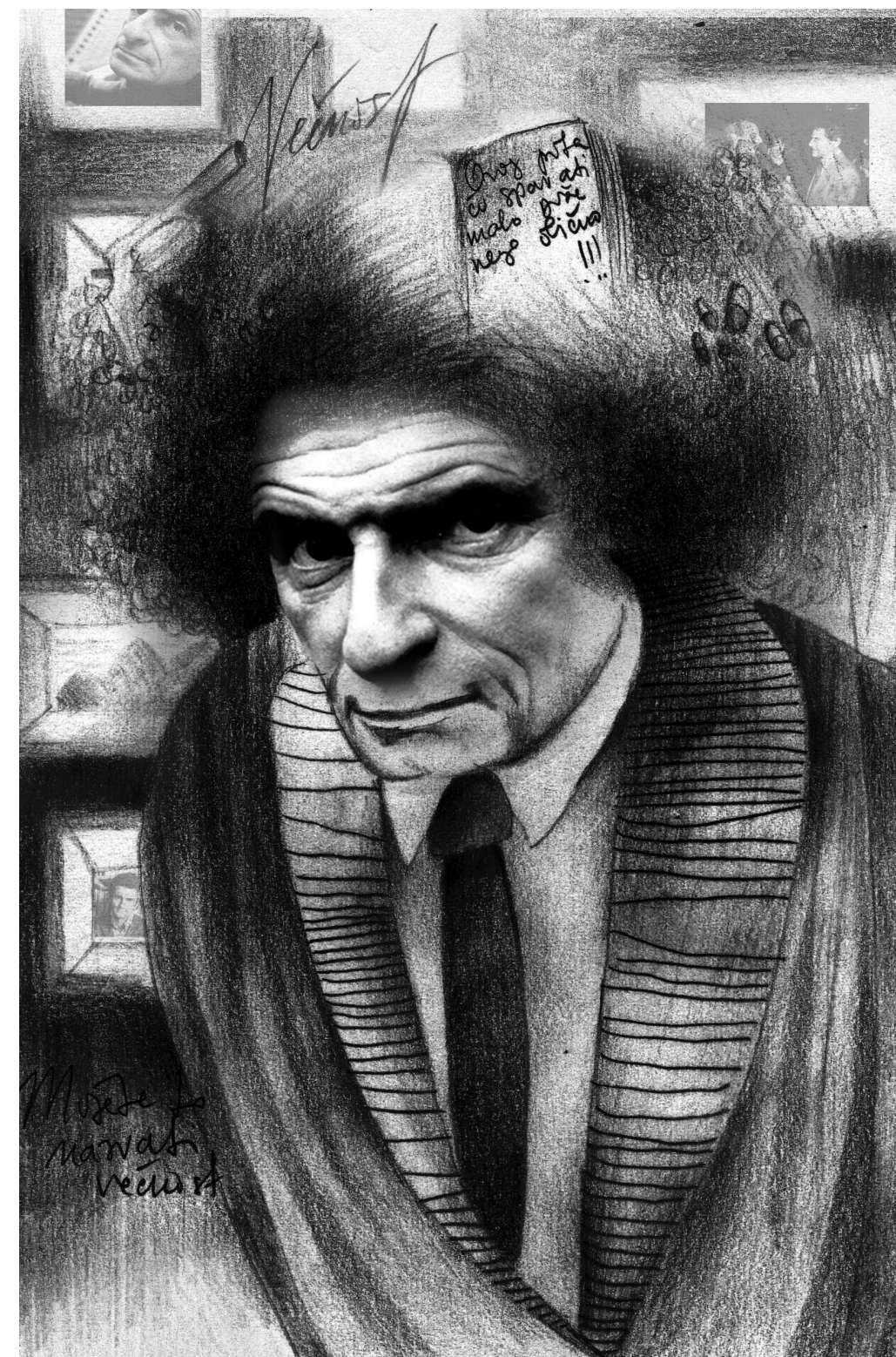
Liberterska nostalgija (Jirgen Habermas)	343
Usamljenik koji menja svet (Klod Simon)	359
Kraj marksizma (Lešek Kolakovski)	371
<i>O autoru</i>	391
<i>O ilustratoru</i>	393

KOINCIDENCIJE

Život i smrt Jozefa Levinkopfa

Ježi Kosinski (Jerzy Kosiński, 14. jun 1933, Lođ, Poljska – 3. maj 1991, Njujork, SAD), američki pisac poljskog porekla. Rođen u Poljskoj kao Jozef Levinkopf, Kosinski je u svojim ranim dvadesetim godinama emigrirao u SAD, gde će se proslaviti kao pisac, ali i kao akter mnogih mondenskih zbivanja i afera. Navodno je pukom slučajnošću izbegao masakr u kući Romana Polanskog, u kojoj je trebalo da boravi one noći kada je Čarls Menson ubio sve ukućane. Dva puta je bio predsednik Američkog PEN-a, dobitnik je brojnih značajnih nagrada, jedno vreme predavao je na Prinstonu i Jejlju, a bavio se i humanitarnim radom.

Prvu knjigu, *Budućnost je naša, druže: razgovori sa Rusima*, napisao je još kao student socijalne psihologije u Americi pod pseudonimom Jozef Novak. Ova teorijska analiza kolektivizma postala je bestseller i prevedena je na osamnaest jezika, posle čega je Kosinski odlučio da se potpuno posveti pisanju. Najpoznatiji je po romanima *Obojena ptica* i *Prisutnost* po kojem je snimljen i film *Dobrodošli, gospodine Čens*, sa Piterom Selersom i Širli Maklejn u glavnim ulogama.

V. COMPTON

Chyba mi spavajú
malé
reči
...
!!!

MORDE
na
veľkosť

Ovako ga je opisao Filip Rot:

„Njegova pojava je upečatljiva. Lice mu je uokvireno masom čvrsto uvijenih kovrdža. Oči ispod obrva, kao u čarobnjaka, velike su, crne i sjajne. Njegov nos nalik je na kljun ptice grabljivice. Usne neobično duge i tanke, na fotografijama se čini kao da se čvrsto zatvaraju poput ostrige.“

Opis je zaista dobar, ali ja sam Ježija Kosinskog odmah prepoznao po Zinovjevu koga igra u filmu Vorena Bitija *Crveni*. Upoznamo se na nekom prijemu i ja kažem kako mislim da je reditelj zaista imao dobru intuiciju kada je za tu ulogu, umesto Džeka Nikolsona, izabrao njega, naturščika.

Pa, Pro je moj prijatelj, kaže nekako dvosmisleno Kosinski. Ko je taj Pro, pitam se, ali se pravim da se to podrazumeva. Posle mi neko kaže da je to nadimak Vorena Bitija. Učinilo mi se da je promrmljao i „Košinski“, ali ubrzo ćemo preći na oslovljavanje imenom, pa ne moram o tome da brinem. Uostalom, ni ime ni prezime ovog poljskog Jevrejina, autora brojnih bestselera, nisu pravi, kao što je i mnogo toga u vezi sa njim samo zanimljiva mistifikacija u kojoj je teško razlikovati realnost od mašte.

Počnem nešto o tome, o izmišljanju života i životu kao literaturi, ali me Ježi, sa šampanjcem u ruci, prekine i kaže: „Pa, je l' znate vi kako sam ja pobegao iz Poljske?“

Ja nešto tuc-muc, i znam i ne znam, uostalom ovo je spontani susret, nisam se posebno pripremao za razgovor, a Ježi nastavi: „Zanimljiva priča, to ću vam ispričati kad se sledeći put budemo videli. Evo, javite mi se“, pruži mi vizitkartu.

Posle se malo šetkamo kroz otmenu gužvu u hotelu *Plaza* na Petoj aveniji, ja razmišljam koliko li ovde ima izmišljenih i lažnih života, a Ježi iskusno seva tim svojim crnim očima i uzvraća osmehe i kurtoazne pozdrave.

Posle nekoliko dana pozove me da dođem kod njega. Lep stančić u blizini Centralnog parka, a zidovi do poslednjeg milimetra ukrašeni njegovim fotografijama. Ježi na konju igra polo, Ježi na skijama podiže prašinu od snega, Ježi sa leptir-mašnom, Ježi za govornicom, Ježi ovde, Ježi onde... Posebno mi skreće pažnju na fotografije u velikom bazenu. Lebdenje u vodi, to je poslednja sportska veština koju je savladao. I zaista, u raznim pozama, nalik na vežbe joge, nepomičan lebdi u vodi, čini se kao da prkosi zakonima fizike.

To je, znači, taj izmišljeni život. Egocentrična mešavina luksuza i sporta. U stvari, sve liči na izložbu udobnog i zdravog života. Nemam vremena da mu pozavidim jer upravo slušam priču kako je 1957. godine napustio Poljsku iz koje tada, kao ni i iz drugih zemalja Varšavskog pakta, nije bilo nimalo lako pobeći.

– Pisao sam pisma samo sebi – kaže Ježi. – Prvo sam izmislio fondaciju u Americi s kojom sam se „dopisivao“ i koja mi je „odobrila“ stipendiju. Onda sam pisao i pisma visokih komunističkih rukovodilaca koji su „garantovali“ da ću se, kao lojalni građanin, po isteku stipendije vratiti u

zemlju. Sve je to trajalo nekoliko godina, dok nisam dobio pasoš i otputovao.

Sve mu poverujem. Ali voleo bih da čujem i neke druge detalje, posebno o knjizi *Obojena ptica*, potresnoj priči o šestogodišnjem dečaku crne kose i crnih očiju koji doživljava najrazličitije strahote u vreme rata, ali ne od nacista već od svojih sugrađana, poljskih seljaka. Autor je za ovaj roman uvek tvrdio da je to autofikcija, priča o njemu, o dečaku Jozefu Levinkopfu, rođenom u Lođu, koji će kasnije promeniti ime u Ježi Kosinski. Roman je doživeo svetsku slavu, ali je potom bio predmet mnogih kontroverzi, počev od tvrdnji da je Kosinski imao sasvim drugačije, bezbedno detinjstvo u Poljskoj, pa do optužbi za plagijat.

Međutim, Ježi samo odmahne rukom i kaže „prićaćemo drugi put i o tome“. Rastanemo se, i ja, da prekratim vreme, svratim u knjižaru *Barne's & Noble* na Junion skveru. Upravo stigla knjiga Dereka Hamfrija oko koje se digla silna prašina i koja je već u vrhu *Tajmsove* liste bestselera: *Final Exit*, neka vrsta priručnika u kome su opisani bezbrojni načini na koje čovek može samog sebe čisto, bezbolno i pouzdano da isporuči na onaj svet. Onako malo blazirano, pomislim kako svaki pristojan čovek treba da ima takvu knjigu u kući. Dobro, kažem sebi, nije baš samo to razlog. Nije to samo zanimljiv priručnik za sve lično zainteresovane već i, recimo, za pisce ili reditelje kojima treba materijal za neko bizarno samoubistvo. Posle prelistam knjigu i zaključim da taj bestseler i nije neko posebno uzbudljivo štivo. Osim raznih pravnih saveta, namenjenih pre svega onima koji se nađu u situaciji da asistiraju u nekoj eutanaziji, sve same jednolične ideje o metodama samoubistva. Uglavnom velika doza barbiturata uz dosta alkoholnog pića i, kao po pravilu, najlon kesa čvrsto vezana preko glave. Gurnem knjigu u torbu i zaboravim je.

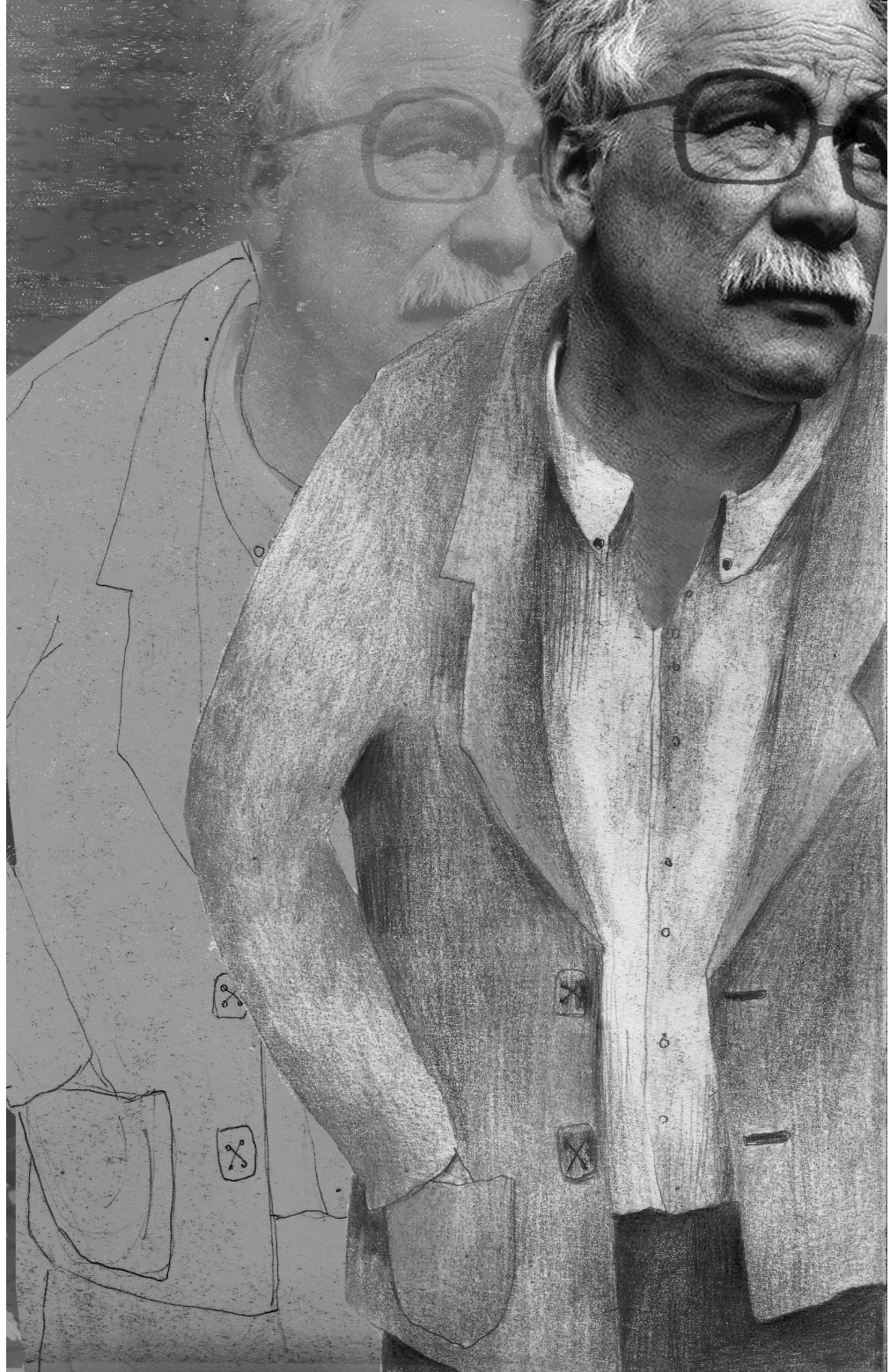
Vratim se u Beograd, razmenim nekoliko pisama sa Ježijem, a onda stigne vest da je slavni i bogati pisac Ježi Kosinski izvršio samoubistvo. Upravo se bio vratio sa jednog od onih gala prijema na kojima je bio redovan gost, popio čašu viskija i punu šaku pilula, vezao plastičnu kesu oko glave, sve tačno po uputstvu iz knjige *Final Exit*, i ostavio kratku poruku:

„Ovoga puta ću spavati malo duže nego obično. Možete to nazvati večnost.“

Možeš me zvati Maks

V. G. Zebald (W. G. Sebald, 18. maj 1944, Vertah, Nemačka – 14. decembar 2001, Norfolk, Engleska), nemački pisac i profesor. Mnogi kritičari smatraju ga najznačajnijim autorom našeg doba. Posle studija nemačke književnosti na Univerzitetu u Frajburgu preselio su u Englesku, gde je na Univerzitetu *East Anglia* u Noriču 1987. godine postavljen za šefa Katedre za evropsku književnost. Godine 1989. osnovao je Britanski centar za književno prevođenje. Poginuo je u saobraćajnoj nesreći u blizini Noriča.

Najznačajnije Zebaldove knjige prevedene su na srpski jezik: *Saturnovi prstenovi* (prevod Hana Ćopić, Plato, 2006), *Austerlic* (prevod Spomenka Krajčević, Paideia, 2009) i *I seljenici* (prevod Biljana Golubović, Paideia, 2012). Dobitnik je brojnih književnih nagrada kao što su „Edvard Merike“, „Hajnril Bel“, „Hajnril Hajne“ i „Jozef Brajtbah“.

Možeš me zvati Maks, rekao je. Visoki četrdesetogodišnjak, svetle kose i gustih brkova nalik na Benjaminove, ali, za razliku od svog slavnog dežmekastog sunarodnika, snažne građe poput nekog još aktivnog atletičara. Predstavio mi se kao germanista koji upravo preuzima Katedru za evropsku književnost na Univerzitetu *East Anglia*.

Predusretljiv je i efikasan. Prvo mi pokazuje stan u kampusu, jednu funkcionalnu studentsku garsonjeru sa odvojenom asketskom spavaćom sobom u kojoj osim kreveta nema ničega. Kažem da tako uzan krevet nisam imao ni na služanju vojnog roka u kasarni u Rijeci. Engleska tradicija, odgovara Maks. Posle me vodi u lepo uređenu studentsku kantinu, u kojoj ću kasnije shvatiti da sva ta jela, koja izgledaju tako primamljivo, imaju gotovo identičan ukus, što će me ubrzo nagnati da tragam za indijskim i italijanskim restoranima u gradu. Na kraju mi pokazuje i moj *office*, jednu sobu golih zidova, u prizemlju fakultetske zgrade, sa pogledom ni na šta, na neko žbunje. Kaže, kao da odgovara na moje ravnodušno osvrtnje: „Možda nećeš imati posebnu

želju da često ovde radiš, ali dobro je da znaš da imaš neko mesto gde se možeš izolovati.“

Ohrabren dobrodošlicom i nekim opuštenim i neformalnim razumevanjem, kao da smo od prvog momenta u dosluhu protiv oficijelnog univerzitetskog poretka, odmah kažem iskreno kako ja, u stvari, i nemam nameru da nešto ozbiljno prevodim, iako sam u Norič stigao kao stipendista Centra za književno prevođenje, koji je Maks nedavno osnovao. Dobro, između ostalog ću i prevoditi, ali više za lične potrebe i neke druge spisateljske projekte. Najviše me zanima da sretnem zanimljive ljude i da sa njima razgovaram. Na mom spisku su uglavnom emigranti i izgnanici poput Leška Kolakovskog i Isaije Berlina koji su u Velikoj Britaniji našli utočište. Naravno, sve ćemo to srediti, kaže hitro Maks. Ne shvatam da je upravo Maks najzanimljiviji i najvažniji lik koga ću upoznati za vreme mog gotovo jednogodišnjeg boravka u Engleskoj. Shvatiću to, nažalost, tek mnogo godina kasnije.

Već sledećeg dana Maks me obaveštava da je sve organizovao. Obezbeđen mi je put u Oksford, gde će brigu o meni preuzeti njegov kolega profesor na koledžu *Magdalen*, u kojem ću biti i smešten. Sve je funkcionisalo besprekorno uključujući i noćne obilaske malih pabova, u kojima sam bezuspešno pokušavao da se takmičim sa oksfordskim profesorima, šampionima u ispijanju lokalnog crnog piva.

Posle prepričavam Maksu moje susrete sa Kolakovskim i Berlinom na koledžu *All Souls*. I Maksa zanima fenomen stranaca, emigracije i egzila. Najzad, i on sam je emigrirao iz Nemačke. Blisko mu je i osećanje egzila. Priča mi kako su Englezi i dan-danas sumnjičavi prema Nemcima. Ratna neprijateljstva nije lako potpuno zaboraviti. U malom mestu u kojem živi, desetak kilometara udaljenom od Noriča,

lokalni policajac s vremena na vreme zakuca na njegova vrata. Onako, bez nekog posebnog razloga. Samo se raspituje da li je sve u redu. Maks misli da taj gest ima dvostruko značenje. Možda Nemačkin među Englezima radi nešto sumnjivo ili, obrnuto, možda Englezi prave neprilike Nemcu, pa to za svaki slučaj treba proveriti. Velika istorija u malom svakodnevnom životu, smeje se Maks.

I tako dok razgovaramo o raznim stvarima Maks usput pomene da on piše roman. Aha, pomislim, roman, mlada-laćka ambicija sredovečnog profesora. I odmah „odvojim“ pisca od njegovog još neobjavljenog dela. Čovek mi je drag i zanimljiv, ali u njegovo buduće delo, zbog sopstvene trenutne površnosti, jednostavno ne verujem. Čak ni povremene Maks-ove opaske o nemačkim traumama i nerazrešenom osećanju krivice, o pojmu stranca i užasima kolektivnih predrasuda, što su očigledno bile naznake tema njegovog pisanja, nisu me mogle razuveriti. U svakom slučaju, ili sam ja pokazao nezainteresovanost ili je Maks bio suptilan i diskretan, tek o njegovom delu više gotovo uopšte nismo pričali.

Sledeće godine se vratim iz Noriča u Beograd, počne balkanska ludnica, i ja izgubim kontakt sa Maksom. Onda jednog zimskog dana 2001. godine pročitam vest da je Vin-fred Georg Zebald, među prijateljima poznat kao Maks, poginuo u saobraćajnoj nesreći u blizini Noriča, u pedeset sedmoj godini života. I pročitam da je Maks, osim romana koji mi je pominjao, u međuvremenu objavio još niz knjiga kojima se uvrstio u najznačajnije pisce našeg doba. Sekretar Nobelovog komiteta kaže da je Maks bio apsolutno najobiljniji kandidat za Nobelovu nagradu za književnost.

Osetim žalost i tugu, i neku novu bliskost sa čovekom sa kojim sam propustio da ostvarim potpuni intelektualni kontakt. I poželim da izbrišem sećanje na sopstvenu površnost.